

فصل اول: کلیات

۱	۱-۱- بیان مسأله
۱	۲-۱- اهداف تحقیق
۲	۳-۱- سوالات و فرضیه های تحقیق
۳	۴-۱- روش تحقیق
۳	۵-۱- پیشینه تحقیق
۴	۶-۱- واژه های کلیدی
۴	۷-۱- جامعه و نمونه پژوهش
۴	۸-۱- ابزار اندازه گیری
۴	۹-۱- روش تجزیه و تحلیل داده ها

فهرست

فصل دوم: شناخت و بررسی شهرستان بوئین زهرا

۵	۱-۲- موقعیت جغرافیایی شهرستان بوئین زهرا
۷	۲-۱-۱- آب و هوای بوئین زهرا
۷	۲-۱-۲- بادهای بوئین زهرا
۷	۲-۱-۳- رودخانه های بوئین زهرا
۹	۲-۱-۴- چشمه های بوئین زهرا
۱۰	۲-۲- جغرافیای انسانی شهرستان بوئین زهرا
۱۱	۲-۲-۱- ویژگی های اقتصادی شهرستان بوئین زهرا
۱۱	۲-۲-۳- جغرافیای راه و ارتباطات شهرستان بوئین زهرا
۱۵	۲-۲-۴- جغرافیای سیاسی و اداری شهرستان بوئین زهرا
۱۸	۲-۵- جغرافیای تاریخی شهرستان بوئین زهرا
۱۸	۲-۵-۱- وجه تسمیه نام بوئین زهرا
۱۸	۲-۵-۲- سابقه تاریخی شهرستان بوئین زهرا
۱۹	۲-۵-۳- آثار تاریخی شهرستان بوئین زهرا

۲۳	۶-۲- بررسی و شناخت روستای حجیب
۲۳	۲-۶-۱- وجه تسمیه نام روستا
۲۴	۲-۶-۲- حجیب در سفرنامه ها
۲۵	۲-۶-۳- شکل گیری و پیدایش هسته اولیه و روند توسعه روستا در طول تاریخ
۲۶	۲-۶-۴- مطالعات وضع موجود روستا
۲۶	۲-۶-۴-۱- معرفی وضع موجود روستا و حوزه نفوذ
۲۸	۲-۶-۴-۲- بررسی نحوه استقرار روستا در منطقه و دسترسی ها
۳۶	۲-۶-۴-۳- چشم انداز و منظر
۳۷	۲-۶-۴-۴- بررسی و تجزیه و تحلیل بافت روستا و الگوهای معماری
۳۷	۲-۶-۴-۵- تاثیر اقلیم و جغرافیا بر مجموعه بافت و الگوی معماری
۴۰	۲-۶-۴-۶- تاثیر عوامل طبیعی و جغرافیایی بر مجموعه بافت و واحدهای معماری
۴۱	۲-۶-۴-۴-۴- تاثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر مجموعه بافت روستا
۴۳	۲-۶-۴-۴-۴- تاثیر عوامل اقتصادی بر مجموعه بافت روستا و واحدهای معماری
۴۴	۲-۶-۴-۵- ویژگی های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بافت روستا
۴۴	۲-۶-۴-۵-۱- ویژگی های جمعیتی
۵۱	۲-۶-۴-۵-۲- ویژگی های فرهنگی
۵۲	۲-۶-۴-۵-۳- ویژگی های اقتصادی
۵۵	۲-۶-۴-۶- ویژگی های کالبدی، فضایی بافت روستا
۵۵	الف- وضعیت قرارگیری ابنیه در قطعه ملکی
۵۷	ب- دسترسی های ابنیه
۵۸	پ- اجزاء، عناصر و مصالح ابنیه
۵۹	ر- بررسی کیفیت ساختمانی ابنیه
۶۰	ط- کاربری ها
۶۲	ظ- پوشش ها
۶۳	ه- تاسیسات و تجهیزات فنی -رفاهی
۶۳	-آب آشامیدنی

۶۳	-برق
۶۳	-تلفن
۶۳	-گاز
۶۴	-خدمات آموزشی
۶۴	-خدمات مذهبی
۶۴	-خدمات بهداشتی
۶۴	-خدمات تجاری
۶۴	-گورستان
۶۴	و- بررسی و مطالعه شبکه ارتباطی
۶۵	-معبر اصلی درجه ۱
۶۵	-معبر اصلی درجه ۲
۶۵	-معابر فرعی درجه ۱
۶۵	-معابر فرعی درجه ۲
۶۶	-دسترسی ها
فصل سوم: راه و راهسازی در ایران قدیم	
۶۷	۳-۱- ساختمان طبیعی فلات ایران
۶۸	۳-۲- چگونگی راهها در ایران باستان
۶۹	۳-۲-۱- خط سیرهای مهم ایران
۶۹	-راه های زاگرس
۷۱	-راه های البرز
۷۱	-راههای عمده بازرگانی
۷۲	-راههای صحاری
۷۲	-راههای ساحلی
۷۵	۳-۳- جاده ابریشم
۷۸	۳-۳-۱- جاده ابریشم در تاریخ ایران

۸۸	۴-۴- موقعیت استان قزوین در مسیر جاده ابریشم
۹۱	۳-۵- موقعیت کاروانسرای حجیب در مسیر جاده ابریشم
فصل چهارم: شناخت و مطالعات معماری	
۹۴	۴-۱- پیشینه تاریخی بنا
۹۴	۴-۲- موقعیت منطقه ای کاروانسرای حجیب
۹۷	۴-۳- اهمیت تاریخی احداث بنا در منطقه
۹۸	۴-۴- زندگی پیشین بنا (آثار دوره های پیشین زندگی بنا)
۹۹	۴-۵- مطالعات وضع موجود
۱۰۰	۴-۵-۱- معرفی فضاهای کاروانسرای حجیب به لحاظ کاربری
۱۰۰	- ورودی
۱۰۲	- هشتی
۱۰۶	- حیاط مرکزی
۱۰۷	- حوضخانه مرکزی
۱۰۹	- ایوان ها
۱۰۹	- ایوان جنوبی
۱۰۹	- ایوان شمالی
۱۱۰	- ایوان شرقی
۱۱۱	- ایوان غربی
۱۱۷	- حجره ها
۱۱۷	- حجره های ضلع غربی
۱۱۹	- حجره های ضلع شرقی
۱۱۹	- حجره های ضلع جنوبی
۱۲۰	- حجره های ضلع شمالی
۱۲۳	- شترخان ها (باره بندها)
۱۲۵	- دسترسی های بام (راه پله ها)

۱۲۸	-برج ها
۱۳۰	۴-۵-۱- سایر عناصر معماری (بخاری ها، طاقچه ها، موسه ها، اخیه ها و ...)
۱۳۰	-بخاری ها
۱۳۱	-موسه ها
۱۳۱	-طاقچه ها
۱۳۱	-اخیه ها
۱۳۲	-هورنوها
۱۳۲	-ناودان ها
۱۳۳	۴-۵-۲- تزئینات
۱۳۳	-تزئینات آجرکاری
۱۳۴	-تزئینات کاشیکاری
۱۳۶	۴-۶- بررسی و تحلیل فضایی کاروانسرای حجیب
۱۴۸	۴-۷- شناخت و بررسی سازه ای کاروانسرای هجیب
۱۴۸	الف- پی
۱۴۹	ب- دیوارها
۱۵۰	د- کف ها
۱۵۱	ج- پوشش ها
۱۵۱	- چفدها
۱۵۱	- شیوه اجرای تاق
۱۵۴	ر- مصالح
۱۵۵	۴-۸- بررسی تطبیقی
۱۵۶	۴-۸-۱- بررسی کاروانسراهای واقع در خط سیر حجیب
۱۶۰	۴-۸-۲- بررسی تطبیقی کاروانسرای هجیب با دیگر کاروانسرای واقع در این خط سیر
۱۶۲	۴-۹- مطالعات زمین شناسی و زمین لرزه ای منطقه
۱۶۴	۴-۹-۱- زمین لرزه های ایران
۱۶۵	۴-۹-۲- زمین لرزه های بوئین زهرا

فصل پنجم: آسیب شناسی کالبدی-فضایی روستا

فهرست

۱۶۷	۱-۵- بررسی مشکلات مدیریتی و آسیب های ناشی از آن در روستا
۱۶۸	۲-۵- آسیب شناسی اجتماعی - فرهنگی روستا
۱۶۹	۳-۵- آسیب شناسی اقتصادی روستا
۱۷۰	۴-۵- آسیب شناسی کالبدی بافت روستا
۱۷۰	۱-۴-۵- مشکلات ابنیه
۱۷۱	۲-۴-۵- مشکلات معابر
۱۷۲	۳-۴-۵- مشکلات بهداشتی
۱۷۳	۴-۴-۵- مشکلات خدماتی
۱۷۳	۵-۴-۵- آسیب های ناشی از عوامل طبیعی
۱۷۴	۶-۴-۵- تدوین راهبردهای کلی (جداول SWOT)
۱۷۶	۵-۵- آسیب شناسی کالبدی کاروانسرا
۱۷۸	۱-۵-۵- آسیب های ساختاری
۱۷۸	- ضلع شرقی
۱۸۱	- ضلع غربی
۱۸۲	- ضلع شمالی
۱۸۳	- ضلع جنوبی
۱۸۵	- اتاقهای بام (طبقه دوم)
۱۸۶	۱-۱-۵-۵- طنین و لرزش
۱۸۶	۲-۵-۵- آسیب های فرسایشی
۱۸۶	- ضلع شرقی
۱۸۸	- ضلع غربی
۱۸۹	- ضلع شمالی
۱۹۰	- ضلع جنوبی
۱۹۲	- بام

۱۹۳	۳-۵-۵- بررسی عوارض و ارائه طرح درمان
۲۱۱	۴-۵-۵- تدوین راهبردهای کلی (جداول SWot)
فصل ششم: طرح ساماندهی بافت روستا و حفاظت و مرمت کاروانسرا	
۲۱۴	۱-۶-۱- مختصری درباره مدیریت و ساماندهی بافت های فرسوده روستایی
۲۱۴	- فعالیت های بهسازی در کشورهای توسعه یافته
۲۱۵	- فعالیت های بهسازی در کشورهای در حال توسعه
۲۱۶	۱-۱-۶- تجارب ایران در بهسازی بافت های روستایی
۲۱۸	۲-۶- اهداف و راهبردهای مداخله با نتیجه گیری از فصول گذشته
۲۲۱	۳-۶- طرح ساماندهی فضایی بافت روستا
۲۲۱	۱-۳-۶- کنترل جمعیت روستا و روستاگریزی
۲۲۲	۲-۳-۶- ساماندهی سکونتگاه های روستایی و خدمات رسانی
۲۲۲	۳-۳-۶- احیای اقتصاد روستا و رونق فعالیت های اشتغال زا
۲۲۲	۴-۳-۶- حفاظت از عرصه های زیست محیطی و اجتماعی روستا
۲۲۳	۵-۳-۶- مشارکت روستاییان در امور توسعه
۲۲۶	۴-۶- طرح ساماندهی کالبدی بافت روستا
۲۲۶	۱-۴-۶- اصلاح ساختار کالبدی ابنیه روستا
۲۲۹	۲-۴-۶- اصلاح و تقویت ساختار شبکه ارتباطی
۲۲۹	۱-۲-۴-۶- طراحی شبکه پیاده و سواره و بهبود وضع دسترسی های موجود
۲۳۱	۲-۲-۴-۶- کف سازی و طراحی کف پوش معابر
۲۳۱	۳-۲-۴-۶- طراحی فضای سبز
۲۳۱	۴-۲-۴-۶- مکان یابی مناسب برای انتقال گورستان
۲۳۲	۵-۶- طرح حفاظت و مرمت کاروانسرای صفوی حجیب
۲۳۲	۱-۵-۶- مبانی نظری مداخله در بناهای تاریخی
۲۳۵	۲-۵-۶- اهداف و راهبردهای مداخله در کاروانسرا با نتیجه گیری از فصول گذشته
۲۳۶	۳-۵-۶- طرح حفاظت معماری

۲۳۶	۱-۳-۵-۶- عملیات پاک سازی و پیگردی
۲۳۶	۲-۳-۵-۶- عملیات استحکام بخشی موقت
۲۳۷	۳-۳-۵-۶- تمهیدات و پیشگیری های ضروری مقابله با زلزله
۲۳۸	۴-۳-۵-۶- تعیین حریم
۲۴۲	۴-۵-۶- طرح مرمت معماری
۲۴۲	۱-۴-۵-۶- تقویت شالوده (پی)
۲۴۳	۲-۴-۵-۶- بازسازی حجره های ضلع جنوبی
۲۴۴	۳-۴-۵-۶- تقویت و استحکام بخشی ایوان های شرقی و شمالی
۲۴۴	۴-۴-۵-۶- بازسازی و اجرای مجدد ناودان ها
۲۴۵	۵-۴-۵-۶- مستندسازی بقایای حمام و خواناسازی بخش های موجود
۲۴۵	۶-۴-۵-۶- اجرای کانال های رطوبتی (گربه رو) در حجره ها
۲۴۵	۷-۴-۵-۶- سبک سازی پوشش ها
۲۴۶	۸-۴-۵-۶- کف سازی حجره ها و شترخان ها
۲۴۶	۹-۴-۵-۶- کف سازی میانسرا
۲۴۷	۱۰-۴-۵-۶- طراحی و نصب درب های ورودی کاروانسرا و حجره ها
۲۴۷	۱۱-۴-۵-۶- محوطه سازی پیرامون کاروانسرا
۲۴۸	۶-۶- اقدامات مرمتی صورت گرفته در سال های اخیر
۲۵۷	۱-۶-۶- نقدی بر اقدامات مرمتی انجام شده در بنا
۲۵۸	فصل هفتم: طرح احیاء و باززنده سازی
۲۵۸	۱-۷- مقدمه ای بر طرح احیاء و باززنده سازی
۲۶۰	۲-۷- اهداف برنامه ریزی با توجه به نتیجه گیری از فصول گذشته
۲۶۱	۳-۷- ارائه طرح های پیشنهادی
۲۶۴	۱-۳-۷- معیارهای ارزیابی جهت اعطای کاربری جدید
۲۶۵	۲-۳-۷- بررسی پارامترهای اصلی جهت اعطای عملکرد
۲۶۷	۴-۷- اشاره ای به پیشینه کارهای نجومی در ایران
۲۶۸	۱-۴-۷- رصدخانه مراغه

۲۷۰ ۹-۵- دیاگرام فضایی مجموعه فرهنگی-آموزشی نجوم حجیب

۲۷۱ - جمع بندی

۲۷۲ فهرست تصاویر

۲۷۷ فهرست نقشه ها

۲۷۹ فهرست منابع و مأخذ

۴-۱- پیشینه تاریخی بنا

کاروانسرای حجیب از یادگارهای ارزشمند دوره صفویه است که با مساحتی حدود پنج هزار و هشتصد و پنجاه متر مربع زیر بنا و ۳۶ حجره، با توجه به حجم مصالح و وسعت، جزو بزرگترین کاروانسراهای شاه عباسی و بزرگترین کاروانسراهای بین شهری کشور است.

همان طور که ذکر آن رفت، شاردن در سفرنامه خود، از این کاروانسرا چنین یاد می کند:

«...در کاروانسرای به نام کاروانسرای کیخسرو [حجیب] بار افکندیم. این کاروانسرا بسیار زیبا و با شکوه بود و من بر آنم که در سراسر ایران کاروانسرای بدین خوبی و تمامی هرگز ساخته نشده است. از ضمائم این کاروانسرا دو باغ، دو آب انبار، یک گرمابه و یک جویبار بود. این بنای خوب را ملکه، مادر شاه عباس ساخته و برای آبادانی و تنظیف و نگهداریش موقوفات ارزشمندی به جا نهاده هر سال هزار لیور [حدوداً معادل ۲۲ تومان] در آمد آنهاست و این مبلغ حقوق چهارتن را که باید کاروانسرا را تمیز و نگهداری کنند کفایت می کند. اما چون در آمد موقوفات به مصارف حقیقی نمی رسد، کاروانسرا چنان که باید پاکیزه نیست و به سزا از آن حفاظت نمی شود.

مردم می گویند ملکه مادر چهار هزار تومان معادل صد و هشتاد هزار لیور خرج ساختن این بنا کرده است. افزون بر این کاروانسرا، در گوشه و کنار ایران به نفقه این بانوی خیر و نیکوکار که زینب بیگم نام داشته دهها کاروانسرا، پل، مسافرخانه و راه شوسه ساخته شده و بنا بر مشهور برای ساختن این بناهای عام المنفعه صد هزار تومان معادل چهارمیلیون و نیم لیور خرج شده است.»

۴-۲- موقعیت منطقه ای کاروانسرای حجیب

روستای حجیب که کاروانسرای حجیب را در ضلع شمال شرقی خود در بر گرفته است، از شهرستان بوئین زهرا ۳۰ کیلومتر، از شهرستان قزوین ۹۰ کیلومتر و از شهرستان ساوه ۴۰ کیلومتر فاصله دارد و به عنوان منزلگاه ارتباطی بین شهرستان قزوین و شهرستان ساوه عملکرد داشته است. بنابراین کاروانسرای حجیب بر سر راه یکی از مهمترین مسیرهای ارتباطی زمان صفویه و در ادامه در دوره قاجاریه قرار گرفته بود. این مسیر نهایتاً دارالسلطنه قزوین را به دارالخلافه اصفهان ارتباط می داد.

این کاروانسرا از مجموعه کاروانسراهایی است به شرح زیر:

در خط سیر ساوه - بوئین زهرا که بخشی از جاده پرتردد قزوین - اصفهان زمان صفوی بود، کاروانسراهای ورده واقع در ۵۰ کیلومتری شمال ساوه، خشگه رود در حدود ۵۵ کیلومتری شمال غرب ساوه و حجیب در ۷۵ کیلومتری ساوه قرار گرفته اند.

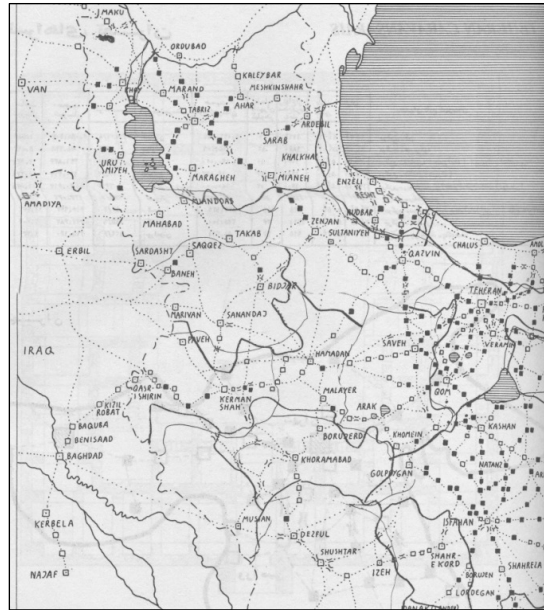
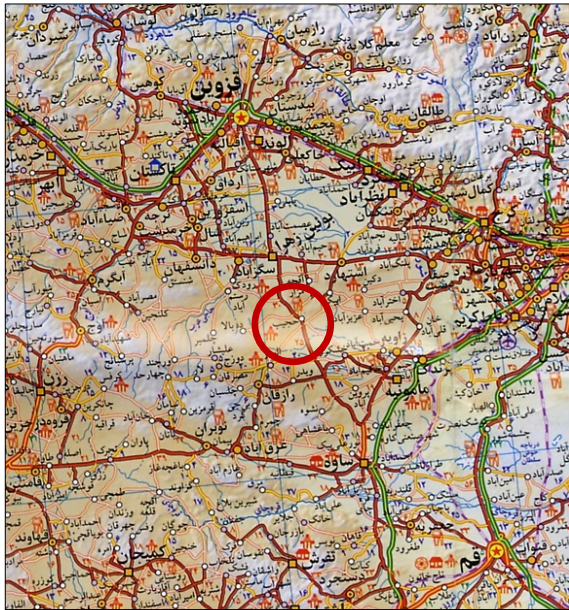
کاروانسراهای شاه عباسی ای که در این مسیر ساخته شده اند، به صورت یک سری کاروانسراهای زنجیره ای عملکرد داشته اند و بدیهی است یکی از علل وجودی این زنجیره حضور آب در این مناطق مانند وجود رودخانه خشگه رود و یا قنات های متعدد از جمله قنات حجیب و... بوده است که به خوبی پاسخگوی نیازهای کاروان ها بوده اند.

کاروانسرای حجیب در زنجیره ذکر شده در فاصله ۱۶ کیلومتری کاروانسرای خشگه رود و ۵۵ کیلومتری کاروانسرای محمد آباد خره واقع است. با توجه به شواهد و فواصل بین کاروانسراها، چنین به نظر می رسد که می باید کاروانسرای دیگری در فاصله بین حجیب و محمد آباد می بوده که متأسفانه آثاری از آن بر جا نمانده باشد که البته این اظهار نظر مبتنی بر احداث کاروانسراها بر مبنای مسافت منازل کاروانی بیان می شود.

به نقل از کتاب « تاریخ بوئین زهرا » به تالیف ضلع جنوبی خلیج طایفه، شخصی به نام حاج ابوالفضل خوشبخت اشاره به وجود کاروانسرای بین دولت آباد و خرابه بوئین در محل قم تپه (در حال حاضر پایین تر از پمپ بنزین و پل رو گذر ساوه) می کند که کاروانسرای شاه عباسی بوده و خرابه های آن را دیده است. این شخص اضافه می کند که « مردم جهت ساخت و ساز از آجرهای آن استفاده می کردند و خود من نیز چند آجر از آجرهای آن بنا را استفاده نمودم. »

اما اینکه تا چه حد این گفته ها حقیقت دارد مشخص نیست، با توجه به اینکه شاردن در سفرنامه خود اشاره می کند که در سگزآباد و کیاره کاروانسرای وجود ندارد و سپس در مسیر خود به سمت حجیب نیز از وجود کاروانسرای یاد نمی کند.

در هر حال بررسی و اثبات وجود و یا عدم وجود کاروانسرای در این منطقه نیازمند صرف زمان زیادی است و تحقیقات جامع و کاملتری را می طلبد که متأسفانه از این بحث خارج است و فرصتی برای پرداختن به آن نیست.

۴-۲- موقعیت قرارگیری کاروانسرای حجیب در جاده بوئین زهرا

۴-۱- نقشه مسیرهای کاروانی عصر صفویه و موقعیت کاروانسراها

۴-۳- موقعیت قرارگیری کاروانسرای حجیب در روستا (عکس هوایی) - ساوه

۴-۴- تصویر پانوراما از کاروانسرا و روستای حجیب

۴-۳- اهمیت تاریخی احداث بنا در منطقه

با نگاهی به گفتار بعضی از مورخین اهمیت راههای ارتباطی قزوین به دیگر مناطق و حوزه های فرهنگی سیاسی کشور در دوره صفویه روشن میشود. چنین ذکر شده :

در دوران صفویه علاوه بر راههای جنوبی کشور، از جمله فرح آباد - ساری، چون کالاها و به خصوص ابریشم که مهمتر از همه بوده، از راه جنوب یعنی لارستان و فارس و بندر عباس حمل می شد، ادامه راه تا اصفهان، برای عبور بازرگانان و قافله آماده شد و دنباله آن از پایتخت به ساوه و قزوین و سمت مرزهای شرقی ایران کشیده شد.

جاده قزوین - بوئین زهرا چون زمانی راه دارالسلطنه قزوین را به دارالخلافه اصفهان ارتباط می داد، یکی از مهمترین راههای زمان صفویه و قاجار محسوب می شد و زمانی سفیران ایران و بزرگان و کاروانیان در این راه تردد می کردند. این راه از قزوین تا اصفهان برای سهولت درشکه و در فصل بارندگی برای در امان ماندن از گل و لای به صورت سنگ چین بوده [که آثار آن تا سال ۱۳۵۲ در کنار کاروانسرای ورده دیده می شده است] است. این راه از قزوین تا پل شاه عباسی واحد بود و از پل شاه عباسی دو شاخه می شد، یک شاخه آن به طرف شور قلعه سگز آباد و تفک [و شاخه دیگر

آن [به آراسنج و حجیب و الی النهایه به اصفهان ختم می شد و هرراهی که امن بود کاروانیان بیشتر از آن راه تردد می کردند.

۴-۴- زندگی پیشین بنا (آثار دوره های پیشین زندگی بنا)

کاروانسرای حجیب نیز مانند بسیاری از کاروانسراهای دیگر کشور از زمان از رونق افتادن کاروانسراها و بناهای میان راهی کشور متروکه شده است و تنها در سالهای اخیر توسط روستائیان حجیب، جهت نگهداری دام و به عنوان اصطبل استفاده شده است. این روستا که شاید حتی قبل از ساخته شدن کاروانسرا نیز وجود داشته و آباد بوده در شمال شرقی این بنا واقع شده و شاید یکی از دلایل شکل گیری این روستا و کاروانسرای آن وجود قنات هایی چند و همچنین صاف و هموار بودن دشت بوئین باشد.

در برخی از حجره های کاروانسرا آثاری از اندود مجدد گچ دیده می شود که مشخص نیست مربوط به چه دوره ای می باشد و این در حالی است که از این بنا جهت کاربری خاصی غیر از آنچه ذکر شد، استفاده نشده است. از آنجایی که این اندودها در ضلع شمالی بنا نیز دیده می شوند و با توجه به اینکه این ضلع از بنا در زلزله سال ۱۳۴۱ آسیب بسیاری دیده است، میتوان حدس زد و مطمئن بود که این اندودها حداقل متعلق به ۴۵ تا ۵۰ سال اخیر نمی باشد و احتمال دارد قبل از آن و یا حتی مربوط به دوره قاجاریه باشد، البته در این مورد زمانی می توان نظر قطعی داد که اندود مورد نظر از جهت تعیین زمانی تحت آزمایشات لازم قرار گرفته باشد، در غیر این صورت هرآنچه گفته می شود تنها بر اساس حدس و گمان خواهد بود.

۴-۵- مطالعات وضع موجود

کاروانسرای حجیب با مساحت ۵۸۵۰ متر مربع و با ۴۰۰۰ متر مربع زیر بنا و ۳۶ حجره دارای وسعتی کم نظیر است. پلان این کاروانسرا به صورت مربع بوده و در تقاطع ضلع های بیرونی آن چهار برج مدور وجود دارد. سردر ورودی کاروانسرا در ضلع شرقی واقع است و بخش های طرفین سردر را در دو طبقه ساخته اند که نمای بیرونی آنها دارای طاق نماهای جناغی است. هشتی ورودی دارای فضایی وسیع است که در دو سوی آن دو فضای سکو مانند ساخته شده است که با راه پله ای به پشت بام راه می یابند. حیاط کاروانسرا که به ابعاد تقریبی 40×43 متر گسترده است، دارای چهار ایوان می باشد که اطراف آن را حجره هایی در بر گرفته است. در مرکز حیاط بنایی آجری به شکل هشت ضلعی قرار دارد که کاربریهایی همچون سرداب و رختشویخانه و بارانداز داشته است. در پشت اتاقها و حجره ها و در چهار سوی کاروانسرا، شترخان هایی به شکل راهروهایی سراسری واقع شده اند. از ویژگیهای این کاروانسرا می توان از گرمابه و باغ های آن که برای تامین هزینه های نگهداری آن وقف شده بود، نام برد. (۴-۱ تا ۴-۱۰ Map.No)

۴-۵ و ۶- کاروانسرای حجیب- تصویر مربوط به سالهای قبل از مرمت و بازسازی می باشد و از جهت شمال غربی گرفته شده است.

۴-۵-۱- معرفی فضاهای کاروانسرای حجیب به لحاظ کاربری

به طور کلی فضاهای کاروانسرای حجیب به فضاهای ورودی، توقف، دسترسیها، حجره ها، شترخان یا باره بندها و حیاط و..... قابل تقسیم است که در ادامه به تفصیل به هریک می پردازیم:

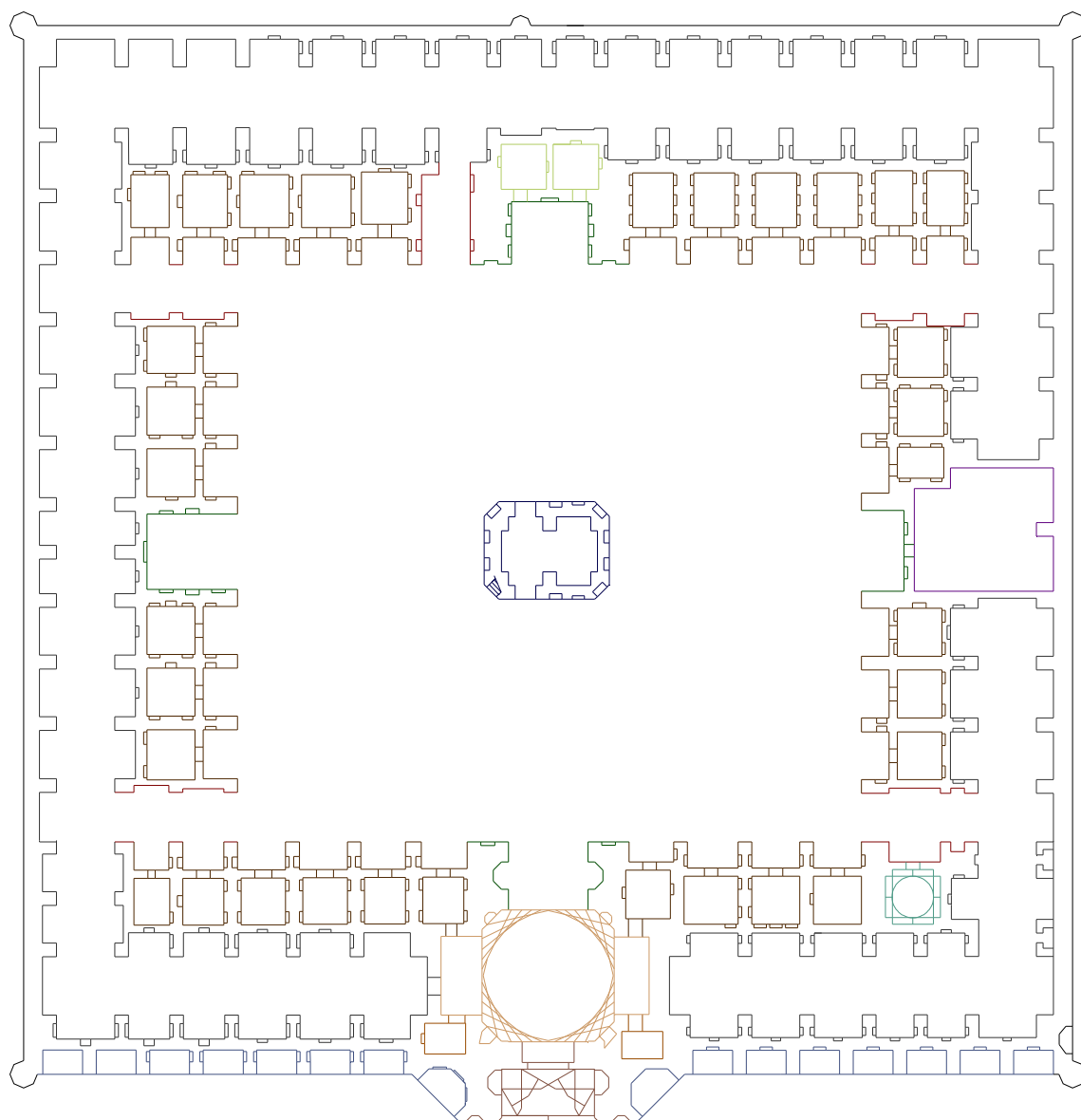
- ورودی

ورودی بنا در ضلع غربی و رو به جاده قزوین - اصفهان عهد صفویه قرار دارد. این ورودی به صورت پیش آمده، با دو طاق نما با زاویه ۴۵ درجه نسبت به سر در ورودی به نمای اصلی کاروانسرا پیوند دارد. همان طور که قبلا نیز اشاره شد این نوع از سر درهای به صورت پیش آمده از آغاز سلسله صفوی تا زمان سلطنت شاه عباس رایج بوده است. این ورودیها، خود ساختمانهای بودند، برای تزئین بنا، که زیبایی آنها مسافران و کاروانیان را به سوی خود می خواند. در حقیقت مجموعه متناسب سردر با تزئینات اجرا شده در آن یک منظر ویژه و با شکوه برای دعوت مسافر به درون کاروانسرا می باشد.

ورودی پیش آمده بنا با ۱۰ متر ارتفاع و چفد پنج او هفت تند و کاربندی زیبایی با آجرهای اخراپی رنگ شکل گرفته است.

به جای درچوبی کاروانسرا دری آهنی برای آن در نظر گرفته شده است و بالای ورودی فضایی به صورت نواری افقی دیده می شود که احتمال قریب به یقین محل کتیبه ای و احتمالا کاشیکاری بوده است که اکنون اثری از آن باقی نمانده است.

در دو سوی ورودی سکوهایی که با سنگ و آجر اجرا شده اند برای نشستن همراه با دو طاق نما وجود دارد که ارتفاع هر یک از این سکوها از کف زمین ۸۰ سانتی متر است. در قسمت فوقانی ورودی اتاقهای نگهبان قرار گرفته اند (که در بعضی از کاروانسراها شاهنشین نام دارند) و در طرفین سردر ۱۴ ایوانچه دیده می شود که ۷ ایوانچه در سمت راست و ۷ ایوانچه در سمت چپ و به صورت قرینه قرار دارند. ارتفاع کف آنها از سطح زمین اطراف نیم متر (۵۰ سانتی متر) می باشد و همگی در نما دارای طاقهای جناغی با چفد پنج او هفت کند هستند. دو ضلع واقع در دو طرف ورودی کاملا متقارن و در حقیقت هماهنگ با محور فرضی متقارن سردر شکل گرفته اند.

ورودی	_____
صفا های خارجی ضلع شرقی	_____
فضاهای توقف (هشتی)	_____
حجره های کاروانسرادار	_____
ایوانها	_____
شترخان	_____
حجره های ایواندار	_____
دسترسی های شترخان	_____
حوضخانه (بارانداز)	_____
اتاق چهار تاقی	_____
گرمابه	_____
حجره های پشت ایوان جنوبی	_____

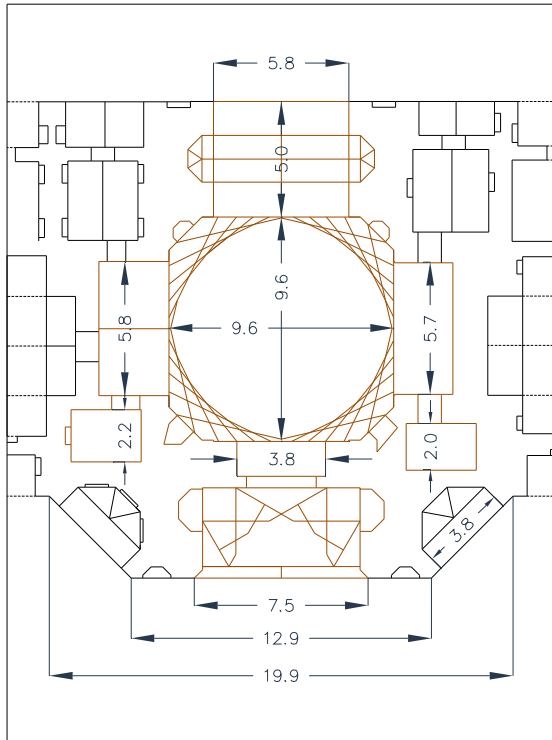
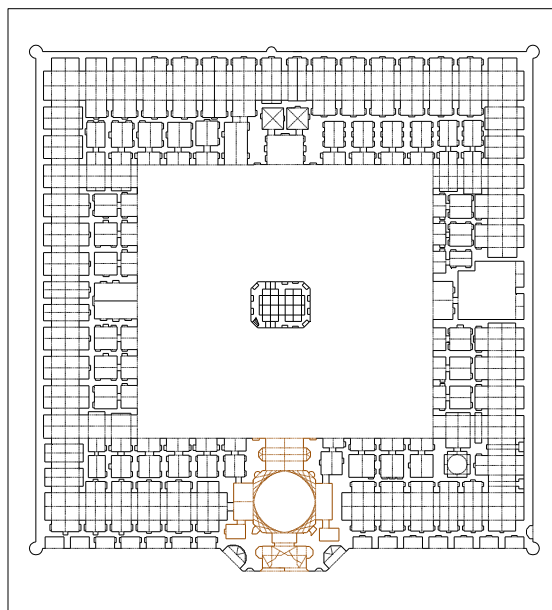
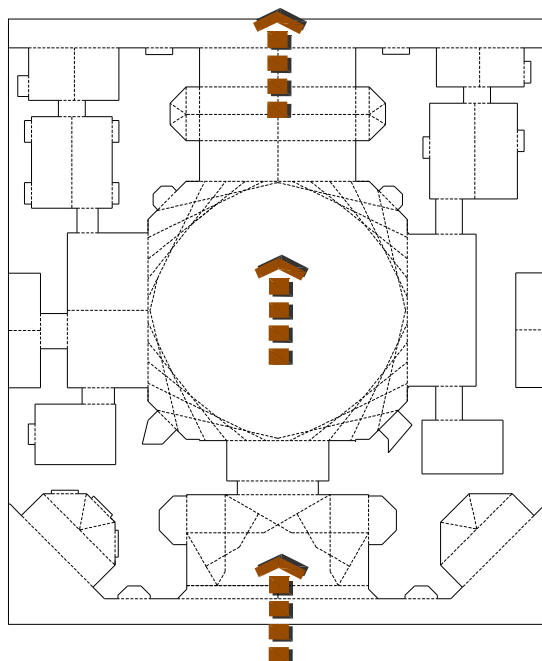
- هشتی

هشتی به معنای برهشته و بیرون آمده و فضایی است پیش آمده از کلیه فضاهاى داخلی و عنصرى جهت ایجاد مکث، توقف و تقسیم فضایی و هم چنین محلی است جهت انتظار با پوششهایی کاملاً متنوع و زیبا.

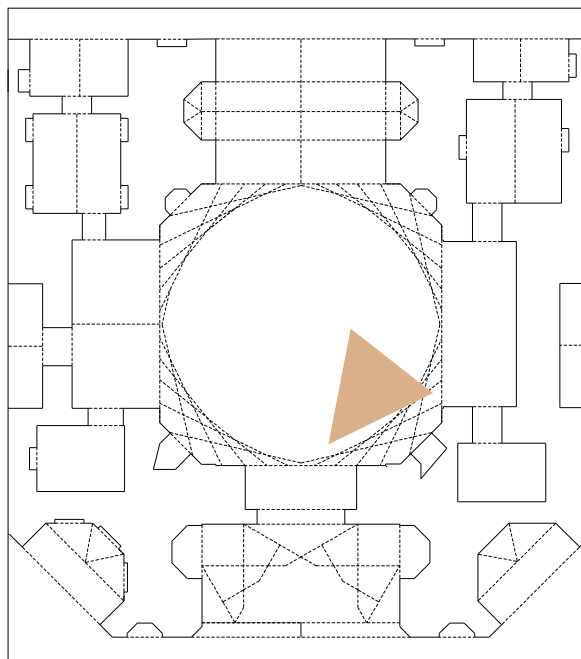
در این بنا پس از فضای ورودی وارد هشتی زیبا و بزرگی می شویم که با سقف گنبدی شکل مدوری پوشش شده است و دورتادور پایه قوس گنبد از داخل، رسمی بندی زیبایی طراحی شده است. در دو طرف هشتی دو اتاق برای کاروانسرادار و دو راه پله برای دسترسی به پشت بام تعبیه شده است ضمن آنکه می توان از طریق آنها به اتاقهای بالا نیز دسترسی پیدا کرد.

دریک سوی هشتی یعنی فضایی که سکوها، اتاقها و راه پله قرار دارد، با طاقی با چفد بیضی خوابیده، کم ارتفاع شده است که مشخصاً جهت ایجاد فضایی در طبقه دوم برای کاروانسرادار بوده و الحاقی است. از پشت بام دسترسی به این فضا امکان پذیر است و شاید این فضا به منظور اتاقی دیگر برای استفاده در مواقع ضروری و اضطراری ساخته شده است. در هر صورت کاربردی خصوصی جهت خدمه کاروانسرا داشته است.

اما در سمت چپ هشتی تنها پایه های چفد دیگر اجرا شده است و بنا به دلایلی که مشخص نیست نیمه کاره به حال خود رها شده در نتیجه این فضا به شکل اولیه خود باقی مانده است. در این بخش از هشتی یک ورودی برای دسترسی به شترخان و یک ورودی برای دسترسی به اولین حجره واقع در سمت چپ هشتی در نظر گرفته شده است که تا چندی پیش مسدود بوده و در طی طرح ساماندهی و استحکام بخشی بنا، مجدداً باز و به شکل اصلی خود بازگردانده شده است. در سمت راست هشتی نیز یک ورودی جهت دسترسی به حجره ضلع غربی وجود دارد که همچنان مسدود باقی مانده است. چهار تویزه ای که گنبد بر روی آن سوار است دارای چفد پنج او هفت تند می باشند که به شیوه رومی اجرا شده اند و با طاقی گهواره ای به شیوه مختلط رومی و ضربی پوشش شده اند.

۴-۷- هشتی ورودی کاروانسرا- پلان راهنما و اندازه گذاری فضا- تصویر از داخل بنا گرفته شده است-

۴-۸ و ۹- ضلع جنوبی هشتی ورودی - در تصویر بخش الحاقی نیز دیده می شود، فضایی که دسترسی آن از بام کاروانسرا امکان پذیر است.

